Marjut Jokela
Korkein oikeus

18.2.2016

Kansalaisaloite lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistusasteikon koventamisesta (OM 56/52/2014)

1. Lainsäädäntömuutokset ja soveltamiskäytäntö

Rikoslain 20 seksuaalirikoksia koskeva uudistus tuli voimaan vuoden 1999 alusta. Lukua on muutettu useaan kertaan, minkä lisäksi on uudistettu lapsipornoa ja ihmiskauppaa koskevaa sääntelyä. Edellisen eduskunnan aikana toteutettiin kaksi lainmuutosta (2011/540 ja 2014/509), jotka ankaroittivat lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia.

On huomattava, että seksuaalirikoksia koskevat yleiset muutokset – kuten seksuaalisen teon ja sukupuoliyhteyden määritelmä tai raiskauksen tunnusmerkistö – vaikuttavat suoraan myös lapsen hyväksikäyttörikosten arviointiin. Usein vakava teko täyttää toisenkin rikoksen: lapsen pakottaminen sukupuoliyhteyteen merkitsee nykyään sekä törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä että törkeää raiskausta.

Lainmuutosten taustalla ovat rangaistustason nostamisen ohella olleet mm. internetin tuomat uudentyyppiset rikokset. Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate ja eräät siihen perustuvat KKO:n ratkaisut ovat myös antaneet aiheen lainsäädännön tarkistamiseen.

Tiheät lainsäädäntömuutokset aiheuttavat kuitenkin vaikeuksia. Aikaisempaa ankarampia rikoslain muutoksia voidaan soveltaa vain lain voimaantulon jälkeisiin tekoihin. Lakivaliokuntakin (LaVM 4/2014 vp) on todennut tilanteen ongelmallisuuden.

- Jo toteutettujen **lainmuutosten vaikutukset rangaistustasoon ei ole vielä selvillä.**
- Samankaltaisiin tai samaan tekokokonaisuuteen sovelletaan tekoajan vuoksi eri säännöksiä ja niiden seuraamukset poikkeavat.
- Oikeuskäytäntöä ei voida ohjata ajantasaisesti prejudikaateilla
- Vaarana on, että **rangaistuskäytäntö ei ole yhtenäistä** – tai se ei ainakaan yleisölle näytä selkeältä eikä ymmärrettävältä.

2. Rikollisuus ja rangaistustaso tilastoissa

Poliisin tietoon tulleiden lapsiin kohdistuvien hyväksikäyttöepäilyjen määrä on jyrkästi noussut, mutta vuosittaiset vaihtelut ovat suuria. Uhritutkimusten mukaan lapsiin kohdistuneet seksuaalirikokset ovat kuitenkin samaan aikaan vähentyneet.

Tuomioistuimissa käsiteltyjen lapsien hyväksikäyttörikosten määrä on pitkällä aikavälillä (1992-2007) moninkertaistunut ja rangaistustaso on ankaroitunut. Kaikista lapsiin kohdistuvista seksuaalisista hyväksikäytöistä tuomitut vankeusrangaistukset ovat pidentyneet keskimäärin 7 kuukaudella ja tuomittujen vankilavuosien kokonaismäärä on seitsenkertaistunut. (Hinkkanen 2009)

Lapseen kohdistuvissa seksuaalirikoksissa on paljon piilorikollisuutta. Merkittävä osa tulee ilmi ja tuomioistuimiin vasta vuosien kuluttua. Siksi vuoden 2014 lainmuutokset vaikutukset eivät näy tilastoissa vielä lainkaan eivätkä vuoden 2011 lainmuutoksetkaan täysimääräisesti.

Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan nykyään **valtaosin ehdotonta vankeutta, keskipituus on 3 vuotta 4 kuukautta**. Törkeässä raiskauksessa keskimääräinen rangaistustaso on korkeampi. Perusmuotoisessa hyväksikäytössä tuomio on yleensä ehdollinen vankeus, keskipituus 8,5 kuukautta. Vuosia 2010 ja 2014 verrattaessa on viitteitä vankeusrangaistusten keskiarvojen vähäisestä noususta.

Lievemmin rangaistavissa lapsiseksi -rikoksissa, eli sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen (RL 17:18), sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapito (RL 17:19) ja lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tarkoituksiin (RL 20:8b), keskimääräinen vankeusrangaistus (ainoana tekona) on ollut 2 - 4 kuukautta. Niistä tuomitaan kuitenkin useammin sakkoa kuin vankeutta.

Tilastollinen, keskimääriä kuvaava tarkastelutapa on paitsi karkea myös helposti harhaanjohtava. Kaikissa seksuaalirikoksissa on suurta hajontaa: tuomioistuimet käyttävät **tapauskohtaista harkintaa**. Tämä on rangaistuksen mittaamista ja lajivalintaa koskeva rikoslain 6 luvun perusidea.

3. KKO:n oikeuskäytäntöä

Rangaistuksen määräämistä tuomioistuimissa yhtenäistetään ja ohjataan hovioikeuden tuomioilla ja korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuilla. Seksuaalirikoksia koskevia ratkaisuja annetaan nykyään verraten paljon.

Alaikäisiin kohdistuneita seksuaalirikoksia koskevat ennakkoratkaisut, sulkeissa kaikki seksuaalirikokset: 1980-luvulla 3 kpl (5), 1990-luvulla 4 kpl (5), 2000-luvulla 10 kpl (15) ja 2010-luvulla 12 kpl (21).

KKO 2015:50 A oli (2008-2009) ottanut puhelimella videokuvaa ja seitsemän valokuvaa 7-vuotiaan B:n alastomasta alaruumiista ja sukupuolielimestä tämän nukkuessa. B ei ollut tullut tietoiseksi A:n teosta. (KäO 60 pv, HO vap, KKO 10 kk)

KKO 2014:48 Isälle vaadittiin rangaistusta törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, koska hän oli (2007-2009) kosketellut seksuaalisesti olennaisella tavalla tekoaikana 1 - 3-vuotiasta tytärtään ja saanut tämän koskettelemaan häntä. (KäO 3 v, HO 3 v, KKO 3 v)

KKO 2013:26 63-vuotiaan miehen syyksi oli luettu lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä se, että hän oli (12.6.2011) pyytänyt kolmea 12 - 14-vuotiasta poikaa katselemaan, kun hän oli tyydyttänyt itseään. (KäO 5 kk, HO 30 pv, KKO 5 kk)

KKO 2011:102 Isoisä oli useiden vuosien aikana (2002-2008) viidellä eri kerralla kosketellut pojantyttärensä rintoja sekä sukuelintä vaatteiden alta ja päältä. Ensimmäisen koskettelun aikaan lapsi oli ollut lähes 7-vuotias ja viimeisen koskettelukerran aikana noin 13-vuotias. (KäO 2 v, HO 2 v2 kk, KKO 1 v 4 kk ehd.)

Parhaillaan on vireillä 3 lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevaa juttua, joista kahdessa on kysymys rangaistuksen mittaamisesta grooming-jutuissa.

II Aloite rangaistustasosta

1. Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Aloitteessa vähimmäisrangaistus ehdotetaan nostettavaksi 2 vuotta vankeutta. Näin rangaistuslajiksi valikoituisi käytännössä aina ehdoton vankeusrangaistus.

Kuten edellä on todettu, törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tapauksista seuraamuksena on **nykyään valtaosin useiden vuosien ehdoton vankeusrangaistus**. Jo tehdyt lainmuutokset saattavat törkeiden tekomuotojen piiriin myös lievempiä tekoja, kun sukupuoliyhteyden määritelmää on laajennettu ja kun alle 18-vuotiaan pakottaminen arvioidaan pääsääntöisesti törkeäksi raiskaukseksi. Mitä nuorempaan lapseen rikos kohdistuu, sitä ankarammin teosta rangaistaan.

On vaikea nähdä, että rangaistusasteikon nostamiseen olisi yleistä tarvetta etenkin, kun rangaistustason voidaan olettaa jo muutenkin nousevan.

Vähimmäisrangaistuksen nostamisen seurauksena on väistämättä koko rangaistusskaalan nousu. Törkeäkin lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö voi käsittää hyvin monen tyyppisiä ja moitittavuudeltaan erilaisia tekoja mm. tekijän ja uhrin iän ja suhteen laadun mukaan. Käytännössä voisi syntyä yhä useammin tarve poiketa rangaistusasteikosta ja – etenkin ehdottomasta vankeusrangaistuksesta – poikkeusluontoisiksi tarkoitetuilla lieventämis- ja kohtuullistamisperusteilla. Entistä suuremman merkityksen saisi myös ns. rajoitussäännös, jonka mukaan seurustelunkaltaisissa tilanteissa sukupuoliyhteys lapsen kanssa arvioidaan osapuolten henkisen ja fyysisen kypsyyden perustella. Tuomioistuimen tällaisia seikkoja koskevat perustelut taas - ymmärrettävästi - koetaan tekoa ja uhria vähättelevinä.

2. Muut lapsiseksi-rikokset

Aloitteessa ehdotetaan, että vähimmäisrangaistusta korotettaisiin myös muissa lapseen kohdistuvissa seksuaalirikoksissa tai näitä lähellä olevissa rikoksissa. Perusteena 4 kk vähimmäisrangaistukselle olisi se, että tällöin jokaisesta lapsiin liittyvästä seksuaalirikoksesta jäisi merkintä rikosrekisteriin.

Ehdotusta vastaan voidaan esittää samaa kritiikkiä kuin mitä edellä on tehty. Kaikki lapsiin liittyvät teot – lapsiporno-kuvan hallussapito ja konkreettinen hyväksikäyttö – **eivät ole vahingollisuudeltaan ja vaarallisuudeltaan samankaltaisia**. Rangaistustaso esimerkiksi pahoinpitelyrikoksiin voisi muodostua epäsuhtaiseksi.

Jos ehdotuksen tarkoituksena on estää lapsiseksi-rikoksiin syyllistyneiden toiminta tehtävissä, joissa he ovat tekemisissä lasten kanssa, rangaistustason nostaminen ei ole oikea keino. Jos rikostausta halutaan olevan paremmin selvitettävissä, sitä varten tulisi harkita muita, esimerkiksi rekisterilainsäädäntöön kohdistuvia uudistuksia.